

12. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи / О. Я. Савченко. – К. : Генеза, 1999. – 368 с.
13. Шикирінська О.А. Художньо-естетична освіта як невід’ємна складова фахової підготовки майбутнього вчителя початкових класів / О.А.Шикирінська // Теорія і методика мистецької освіти: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф.: зб. наук. пр.: – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – Вип. 8 (13). – С. 130-134.

УДК 37.036:373

Ю.Федорчук,
здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

Y.Fedorchuk
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi
State Pedagogical University

МУЗИЧНО-РИТМІЧНІ ІГРИ У СТРУКТУРІ ГРУПИ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ

MUSICAL AND RHYTHMIC GAMES IN THE STRUCTURE OF EXTENDED-DAY CLASS

Анотація. У статті розкрито роль ігрової діяльності учнів молодшого шкільного віку на групі продовженого дня, специфіку проведення музично-ритмічних ігор. Наведено приклади музичних хороводних ігор, запозичених із спадщини В.М.Верховинця.

Abstract. The article reveals the role of play activity of primary school pupils in the extended-day class, the specifics of conducting the musical and rhythmic games. Examples of musical round-dance games borrowed from the heritage of V.Verkhovynets are given.

Ключові слова: ігрова діяльність, молодший школяр, група продовженого дня, музично-ритмічні та хороводні ігри.

Keywords: game activity, primary school pupil, extended-day class, musical and rhythmic games, round-dance games.

Для дітей початкових класів ігрова діяльність є найбільш близькою і зрозумілою. Використовуються ігри як з розважальною, так і з навчальною метою. Під час гри діти вільніше, ніж у ході будь-якої іншої діяльності, ставлять цілі, реалізують їх, аналізують результати. Граючись, вони виступають суб'єктами ігрового процесу, його активними творцями, спроможними впливати на ситуацію, постійно самовдосконалюючись.

Активне впровадження ігрової діяльності в умовах ГПД просто необхідне. Її використання дає змогу успішно формувати і закріплювати позитивне ставлення дитини до навчальної праці. Граючись в ГПД, діти стають психологічно розкутими, а це, в свою чергу, сприяє вияву їх творчих здібностей, нівелює негативне ставлення до складної навчальної праці. При цьому непомітно для себе дитина “втягується” в навчальну працю, пізнає її радість.

Гри в навчальному процесі велику увагу приділяли видатні учені, такі як: Платон, Арістотель, Рабле, Я.А.Коменський, Д. Локк, Ж.-Ж. Руссо, І.Кант, К.Ушинський, А.Макаренко, Л. Виготський, В.Сухомлинський, Ш.Амонашвілі та інші. Вони підкреслювали, що гра є своєрідною лабораторією, засобом пізнання та особистісного розвитку дитини.

Неодноразово як учені, так і педагоги-практики акцентували увагу на потребі організації ігрової діяльності молодших школярів в умовах ГПД (Г.П.Богданова, М.П.Горобей, Н.О.Забашта та ін.). Підкреслювали, що для дитини особлива цінність гри полягає не тільки в тому, що вона дає їй можливість як загального, так і фізичного, духовного зростання, а й у плані підготовки до різних сфер життя. Гра для дитини наділена ще й дослідницьким змістом, який дає змогу моделювати все те, що існує поза грою. Саме через гру дитина швидше знайомиться з правилами та нормами спілкування з оточенням - із світом природи, з людьми; швидше опановує навички і звички культурної поведінки.

Ігри дуже різняться між собою за змістом, ігровими діями, правилами, результатами, роллю матеріальних умов їх проведення тощо. Це викликає необхідність їх класифікації і розробки диференційованої методики керівництва різними видами ігрової діяльності школярів.

Серед багатоманіття ігор варто особливо виділити музично-ритмічні ігри, хороводні ігри з використанням музичного супроводу, які спонтанно інтегруючись із комунікативною, інтелектуальною, творчою, трудовою, спортивною та іншими видами діяльності, урізноманітнюють навчально-виховний процес, активізують пізнавальну та емоційну сферу дітей молодшого шкільного віку.

Розвивально-виховна значущість музично-ритмічних та хороводних ігор багатогранна. На

значенні ігрового фольклорного матеріалу в навчально-виховному процесі наголошував Б.М.Верховинець. На його думку, через гру вихованці прилучаються до духовної спадщини українського народу, отримують потужний поштовх до фізичного та естетичного розвитку, виховання емоційної культури.

Крім того, гра є дійовим засобом всебічного розвитку дітей. Під час гри дитина задовольняє своє “найсильніше бажання - рухатись” та співати, в чому дитина має надзвичайно велику потребу [1, с. 5]. Гра є “найвідповіднішою формою руху” для дітей, засобом виховання почуттів і волі, чемного поводження. У грі розвиваються розум, пам'ять, уява дітей, виховуються дружні взаємини, “виникає потреба співробітництва” з дорослим. Користь гри для дітей визначається її ритмічним виконанням, можливістю фантазувати у рухах, залучати їх до фольклору.

У вступі до “Весняночки” педагог доводить, що “завдяки іграм можна виховати у дитині всі властивості, котрі ми шануємо у людей і котрі нам хотілося б прищепити малечі...” [1, с.3]. Граючись, дитина зосереджує увагу, а це є початком виховання сильної волі, вчиться спостерігати, оцінювати загальну обстановку, самостійно приймати рішення. Ігри виховують дружні, товариські взаємини, доброзичливість і ввічливість, сприяють зміцненню дитячого колективу. Під час гри у дітей виникає потреба співробітництва, необхідність виконання певних правил. Вони привчаються володіти власними почуттями, вчать спілкуватися. Це сприяє формуванню морально-етичних принципів і норм поведінки.

Широко використовуються на групі продовженого дня і рухливі хороводні ігри, які супроводжуються пісенним текстом. На першому плані – слова, рухи – нескладні (ходіння в колі), по закінченні слів, співу можливий біг. Серед таких ігор найвідоміші: “Огірочки”, “Галя по садочку ходила”, “Подоляночка”, “Перепілочка”, “Ой ягіл, ягілочка”, “Іде, іде дід” та ін.

Такі ігри здійснюють позитивний вплив на фізичний розвиток дітей, сприяючи нервово-психічному розвантаженню організму, відновленню його сил, активному відпочинку школярів.

Фізіологічна потреба дитячого організму в русі пов'язана з процесом посиленого обміну речовин, розвитком м'язового і опорно-рухового апарату, удосконаленням роботи нервових центрів. Гра для дітей є найвідповіднішою формою руху. Саме у ній увібрані великі можливості для фізичного загартування дитячого організму. Торкаючись проблеми фізичного виховання, В.М.Верховинець писав: “Дітям потрібна гімнастика, але така, яка б не розстроювала їх нервів, а заспокоювала, приносила все нові враження, і непомітно, без відома дітей, розвивала б у них не тільки силу фізичну, але єднала б в собі виховання тіла й розуму” [1, с.3]. З цією метою вихователь ГПД має використовувати в кожній грі ритмічні рухи, гімнастичні вправи, елементи танцю, які зумовлені самим змістом гри або способом її проведення.

Рухливі музичні ігри є унікальним синтезом народної традиції, творчої імпровізаційності, художньої образності і ігрової доступності [3]. Їх суттєвою ознакою є образно-художнє відтворення дійсності, де колективне дійство створюється перевтіленням кожного учасника гри певний образ. Жоден ігровий зразок не має жорстких регламентуючих рамок, тому кожен виконавець може вносити в гру елементи новини, імпровізації. Таким чином, здійснюється творчий підхід до виконання гри.

Характерними ознаками музично-ритмічних ігор є рухливість, ритмічність виконання та пісенний супровід.

В порадах “Про роль виховательки під час гри” В.М. Верховинець виявляє свою гуманну позицію: головне – надати дітям можливості виявити власну ініціативу, творчість, емоції, а роль вихователя у “налагодженні” гри, підтримці ритму пісні, частковій участі. А призначення дійових осіб, розучування пісні, рухів, утворення фігури автор визначив як підготовку до гри.

За своєю природою музично-ритмічні та хороводні ігри є колективною творчістю, тому вони є надзвичайно корисними у вихованні дітей молодшого шкільного віку, сприяють їх згуртуванню, умінню співпрацювати, товаришувати.

Доцільним у методичному доробку вихователя групи продовженого дня може бути репертуарно-методичний посібник В.М.Верховинця “Весняночка”, який складається з шести розділів: 1. Теоретичний (де автор дає методичні пояснення до ігор з піснями). 2. Ігри та пісні на різні теми. 3. Весна. 4. Літо. 5. Осінь. 6. Зима. (До останніх п'яти розділів додаються окремі пісні). До збірки увійшли 156 рухливих ігор і пісень, серед них – 9 народних ігор. До “Весняночки” також увійшли 14 рухливих музичних ігор і 16 пісень, написаних педагогом на слова українських поетів: Т.Шевченка, Л.Українки, І.Франка, П.Тичини, О.Олеся, М.Вороного і інших.

Вихователь ГПД може з успіхом використати розроблений В.М.Верховинцем алгоритм підготовки і проведення рухливих музичних ігор. Він включає обов'язковий етап підготовки до гри, розучування пісні, призначення дійових осіб, ознайомлення з грою, вивчення танцювальних рухів.

Слід пам'ятати, що кожна гра несе в собі глибоке смислове навантаження і має конкретно визначену мету. Шлях до неї лежить через виконання завдань, поставлених перед дитиною у грі. Ці

завдання відзначаються винятковою різноманітністю. Вони поступово ускладнюються, але періодично повторюючись в іншому викладенні та в іншій ігровій ситуації, добре виконуються дітьми. Таким чином, реалізується принцип наступності, досягається необхідна послідовність у посиленні впливу на розвиток розумових, моральних і фізичних здібностей вихованців.

Принципи послідовності і наступності зумовлюють поступове ускладнення ігор за змістом, формою та засобами проведення. Гра набуває характеру драматичної дії, вона передбачає перетворення учасників у певні художні образи, тобто, переростає у маленький спектакль (наприклад, “Ходить гарбуз”, “Два півники”, “Ми дзвіночки”).

Таким чином, музично-ритмічні ігри задовольняють пізнавальні потреби школярів, несуть нову інформацію, знайомлять з оточуючим середовищем, сприяють інтелектуальному розвитку. Разом з тим, вони наближають дітей до прекрасного світу природи, виховують почуття любові до неї, доброзичливого ставлення до всього живого. Так, наприклад, у іграх “Котик Мурчик”, “Сидить Василь”, “Гляньте, діточки” та інших дітям, особливо шестирічного віку, прищеплюється любов до домашніх тварин, доброта, розвивається спостережливість, діти знайомляться з життям тваринного і рослинного світу. Єдність пісні і ритмічної хореографії створює необхідну чуттєво-емоційну основу пізнання оточуючого світу. У грі “Білесенькі сніжиночки” [1, с. 137], через спів і танцювальні рухи відтворюється картина зимового дня. Діти звертають увагу на красу природних явищ та на взаємозв'язок між ними, здійснюється інтелектуальний та естетичний розвиток вихованців.

Через ігри патріотичного циклу, такі як “Старий батько”, “А вже весна”, “Шумить, гуде сосононька” та інші, діти пізнають героїчну історію свого народу, в них виховується любов і шана до захисників Батьківщини, патріотичні почуття, формується національна самосвідомість і громадянськість.

Трудовий процес відображено у багатьох іграх “Весняночки”: “Печу, печу хлібчик”, “Вийшли в поле косарі”, “Шевчик”, “Бондар” та інших, їх завданням, як показує проведений аналіз, є ознайомлення дітей в різних видах професійної діяльності, професійна орієнтація, виховання працелюбності, поваги до людей праці. Відтворення в рухах трудових процесів сприяє фізичному загартуванню дитячого організму. Елемент умовності, який міститься в іграх, стимулює розвиток творчої активності та імпровізації.

Безсумнівно, що педагогічний вплив таких ігор набагато сильніший за виховну бесіду, оскільки він пов'язаний з моделюванням життєвих ситуацій, які дають можливість вихованцям на власному досвіді відчувати результати різних типів стосунків і виробити правильні орієнтири поведінки.

Для прикладу приведемо методику проведення гри “Качка йде”.

Дійовими особами тут є Качка, Жук, Жукова мати. Каченята - всі інші діти. Суть гри полягає ось у чому.

Ой летів жук,

Та й у воду – фук.

Подай, подай, жучку,

Та й правую ручку.

Каченята йдуть за Качкою одним чи двома рядками і всі разом співають перший куплет пісні. Під час руху діти, переступаючи з ноги на ногу і нахилиючись у рівні боки, імітують ходу качки. По дорозі рядочки перетворюються на коло, і тоді кожна пташка припадає на одне колінце, наче сходить у воду. Качка “запливає” аж на середину.

Після слів “Ках-ках-ках”, за прикладом Качки, всі Каченята удають пірнання: нахилиються, підводяться, витягують в гору шийки, ніби ковтають воду, обтрушуються тощо.

Раптом після третього пірнання загув Жук, залетів у коло та упав у “воду” недалеко від Качат. Перелякані пташки розбігаються на всі боки, а далі починають співати на мелодію перших чотирьох тактів другий куплет. Його співають доти, доки не “прилетить” Жукова мати. З голосним гудінням вона кружляє навколо Каченят і ніяк не може врятувати маленького Жучка, бо боїться впасти у воду.

Тоді Жукова мати зупиняється на “березі” і звертається до пташок: – Каченята-голубочки, допоможіть мені Жучка врятувати. Частина Каченят “підпливає” до Жучка, інші на ту ж мелодію приспівують третій куплет.

Жучок подає одну, потім другу руку. Каченята витягують його за руки поза коло (ставок) і підводять до Матері. Жучок і його Мати з подякою вклоняються рятівникам і з гудінням відлітають, з Качка шикуює своїх Каченят у два рядки і з “кахканням” веде в зворотному напрямку, “додому”.

Метою цієї гри є прищеплення любові до природи, світу тварин, доброзичливого ставлення до них. Діти виховуються в дусі гуманності, взаємної виручки, вчать підтримувати одне одного у скрутному становищі, допомагати слабкішому. Тобто через гру здійснюється морально-етичне виховання.

Під час копіювання Каченятами усіх дій і рухів Качки розвивається дитяча увага, спостережливість. Діти отримують знання про життя домашніх птахів, знайомляться з їх звичками, що впливає також і на розумовий розвиток вихованців.

Відбувається гартування дитячого організму фізичними вправами – рухами качок. Діти виконують нахилиння корпусу у різні боки, випростовування, підтягування та інші гімнастичні вправи, які зумовлені змістом гри. Цим забезпечується також фізичний розвиток дитячого організму.

Вихователь у ході такої гри спрямовує зусилля на розвиток творчої ініціативи, фантазії, самостійності вихованців, для цього він рекомендує всіляко підтримувати зауваження і доповнення дітей щодо змісту і способу проведення гри.

Широко використовують вихователі і ігри на основі українських народних пісень, таких як “Подоланочка”, “Ой ходить Іванко”, “Женчикок” та багатьох інших, що сприяють розвитку музичного смаку, естетичної культури молодших школярів. Під час гри діти навчаються сприймати цю чудову музику, стежити за розвитком музичної думки, розуміти її, знайомляться з найпростішими засобами музичної виразності (інтонацією, ритмом, динамікою, темпом та ін.), які забезпечують найбільш повне розкриття художнього образу твору. Вихователі ГПД прагнуть викликати інтерес і любов до музики, відчуження життєвої потреби в ній. Вони дають можливість вихованцям за допомогою найдоступнішого для них інструменту - власного голосу – наблизитись до музики так, щоб бути не лише пасивним слухачем, але й активним її виконавцем, через спів виражати свої думки й почуття.

На кращих зразках ігрового матеріалу педагог виховує і художній смак. Рухливі музичні ігри сприяють розвитку художніх здібностей – сприйнятливості, емоційної чуйності, які допомагають вихованцям зрозуміти сутність художнього твору, його зміст, визначити своє ставлення до нього, оцінити його художні якості.

Варто поступово ускладнювати ігри, вводити до них хореографічні елементи. Такі заняття благотворно впливають на фізичний стан дитини, зміцнюють здоров'я, у дітей виробляється струнка постава.

Особливого значення слід надавати ритмічному виконанню рухливих музичних ігор. У поєднанні рухів з музикою рухові реакції дітей зливаються із законами музичного ритму, через музику виховуються моторні центри, об'єднується діяльність нервово-м'язових центрів і слуху. Музичний ритм організує рухи, дозує їх у розподіленні часу, простору й сили, полегшує роботу м'язів, вносить емоційне забарвлення. Рухи під музику стають не тільки логічно послідовними, але й свідомими, осмисленими і виразними, тобто художньо цінними.

Важливе місце належить і розважальній функції гри, оскільки гра повинна веселити, радувати дітей, давати їм змогу відпочити від навчальної праці. Для цього слід широко використовувати у навчально-виховному процесі народні ігри, а в них – пісні, танці, казки, утішки, пестушки тощо. Шляхом комплексного використання у грі елементів народного пісенного, хореографічного і драматичного мистецтва вихователь забезпечить природні потреби дитини у грі, русі, ритмі, імпровізації.

Таким чином музично-ритмічні, хороводні ігри доцільно організовувати на всіх етапах роботи групи продовженого дня, як під час самопідготовки, так і особливо під час проведення фізкультхвилинок, прогулянок, відпочинку, різноманітних форм виховної роботи в системі ГПД.

Література

1. Верховинець В.М. Весняночка / В.М.Верховинець. – К.: Музична Україна, 1989. – 342 с.
2. Забашта Н.О. Виховна робота в групі продовженого дня в 1 - 4 класах / Н.О.Забашта. – К.: Веселка, 2009. – 125с.
3. Поплавська Ю.О. Музично-дидактичні ігри в початковій школі / Ю.О.Поплавська. – Вінниця: ВДПУ, 2002.

159.922.76–056.36:616.8–009.11

А. Холківська,
здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

A.Kholkivska
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy
State Pedagogical University

**СПЕЦИФІКА РОБОТИ З УЧНЯМИ З ДИТЯЧИМ ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ НА
ЗАНЯТТЯХ З ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА**